

О.С. Климишин

МУЗЕЙНІ ПРИРОДНИЧІ КОЛЕКЦІЇ ЯК ЗАСІБ НАУКОВОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ БІОРІЗНОМАНІТНОСТІ

Проблема збереження і відтворення видової біорізноманітності природних екосистем, як основна умова функціонування біосфери і життєзабезпечення людства, багатогранна і різнопланова. Дослідження біорізноманітності проводяться спеціалістами різних біологічних, географічних і лісівничих дисциплін, що працюють в установах і організаціях різної відомчої підпорядкованості. Чільне місце серед таких установ займають музеї біологічного профілю з великими природничими колекціями. В Україні провідними серед них є Національний науково-природничий музей НАН України в Києві, Державний природознавчий музей НАН України у Львові, Музей природи Харківського університету, зоологічні музеї університетів Києва, Львова, Чернівців, а також деякі краєзнавчі музеї.

Природничі фондові музейні колекції — важливі джерела наукової інформації, крім того вони частина нашої культури і історії. Їх зростаюче значення не може бути переоцінене. Науково опрацьовані та документально систематизовані музейні матеріали слід вважати найбільш досконалими інформаційними елементами регіонального рівня [4]. Музейні колекційні фонди і самостійні гербарії практично єдина форма науково задокументованого речового підтвердження видової різноманітності, які можуть бути піддані критичній ревізії, виходячи з сучасного стану систематики.

Однією з основних функцій, які виконують музейні природничі колекції, є фіксація видової біорізноманітності. При цьому особливо актуальним стає формування повноцінних збірок з якомога вищим рівнем репрезентативності фауни і флори окремих регіонів.

Старі збірки природничих музеїв України дозволяють проводити порівняльний аналіз змін, що сталися у флористичному і фауністичному складі окремих місцевостей за значний проміжок часу (100 і більше років), а нові збори служать основою сучасного регіонального моніторингу природної біорізноманітності, а також змін її складу під впливом антропогенних факторів, сукцесійних і демутаційних процесів. Це стосується різних рівнів дослідження біорізноманітності — видового, популяційного, екосистемного і зонально-регіонального, оскільки вся ця інформація міститься в музейних природничих колекціях.

Нові можливості для всебічного використання наукових природничих колекцій дає комп'ютеризація музейної фондової роботи. Формування регіональних фауністичних і флористичних баз даних дозволяє вже нині проводити визначення репрезентативності

колекційних зборів з метою їх цільового поповнення, вести порівняльні дослідження за динамікою хронологічних змін біорізноманітності, а також приймати участь у створенні міжнародних баз даних.

Для успішного вирішення цих завдань першочергове значення мають правильно оформлені докладні і науково точні етикетки музейних предметів. Особливої актуальності при цьому набуває питання адаптації старих музейних колекцій до сучасних параметрів систематики, фізико-географічного районування і адміністративно-територіального поділу. І хоча це дуже трудомістка і рутинна робота, все ж таки її необхідно виконати, бо це той фундамент, без якого неможливо проводити повноцінні дослідження з біорізноманітності.

Державний природознавчий музей НАН України у Львові належить до установ, що становлять національне надбання і, в першу чергу, завдяки своїм науковим фондам, які накопичувалися багатьма поколіннями природодослідників протягом більш, ніж 150 років. За останніми даними загальна чисельність музейного зібрання становить 472039 одиниць зберігання основного фонду і 53991 — науково-допоміжного. Більшість матеріалів представляють західний регіон України, а найповніші колекції зібрані з території Карпат.

Серед колекцій, що зосереджені в ботанічних і зоологічних фондах, найбільше представлений гербарій судинних рослин — 112409 одиниць зберігання (гербарних аркушів) основного фонду. Бріологічний гербарій складається з колекцій сфагнових мохів (204 од. зб.), печіночних (1432 од. зб.) і листяних мохів (18868 од. зб.). Колекція водоростей налічує 45 од. зб., лишайників — 520, грибів — 469 од. зб.

Зоологічні фонди становлять колекції безхребетних тварин — 50103 од. зб. (пір'яні, гамазові і панцерні кліщі, пухойди, ногохвістки, багатоніжки, нематоди (мононхіди), плоскі черви, молоски), хребетних тварин — 11178 од. зб. (риби, земноводні, плазуни, птахи, ссавці) і ентомологічні колекції — 163094 од. зб. (представники 14 рядів).

В музеї створене програмне забезпечення для комп'ютерних баз даних основних розділів фондів, до яких вже внесено біля 15 тис., записів [2]. Проведені перші дослідження по вивченню змін у фауні молосків, комах рядів твердокрилі, одноденки і птахів в окремих регіонах за останні 100-150 років, частина з яких опублікована [1, 3]. Виконується програма з переінвентаризації наукових фондових колекцій, основну частину якої заплановано завершити до 2000 року.

На сьогодні завершено переінвентаризацію 13 підрозділів музейного зібрання в фондах хребетних тварин, гербарії нижчих рослин та палеонтологічних фондах: "Метеорити", "Бурштини", "Водорості", "Лишайники", "Гриби", "Печіночні мохи", "Сфагнові мохи", "Земноводні", "Плазуни", "Риби", "Оологічна колекція", "Зуби викопних і сучасних акул", "Палеоботаніка. Крейда".

Визначено репрезентативність окремих музейних колекцій по відношенню до заходу України і України в цілому. Так, для печіночних і сфагнових мохів рівень репрезентативності становить 100%, для риб —

відповідно 76 і 45%, для земноводних і плазунів — 96,4 і 21,6%, для птахів — 88,1 і 80,4%.

Колектив музею, у складі якого працюють 2 доктори і 8 кандидатів наук, 10 аспірантів і здобувачів, повністю усвідомлюють свій обов'язок зберегти і збагатити колекції, які часто відіграють головну роль в дослідженнях біорізноманітності.

1. Бокотей А.А. Видовий склад і чисельність орнітофауни м. Львова // Наук. зап. Держ. природозн. музею НАН України. — Львів, 1994. — Т. 11. — С. 5-15.
2. Климишин А.С. Банк данных флористической информации природоведческого музея // Межресп. Школа "Применение персональных компьютеров в биологии: Тез. докл., Львов, 18-22 марта 1991. — Минск: Экоинфо, 1991. — С. 35-36.
3. Сверлова Н.В. Деякі зміни у видовому складі наземної малакофауни Львова за останні 100 років // Наук. зап. Держ. природозн. музею НАН України. — Львів, 1997. — Т. 13. — С. 65-68.
4. Чорнобай Ю.М. Підтримка біорізноманіття Карпат засобами природничо-музейної інформатики // "Міжнародні аспекти вивчення та охорони біорізноманіття Карпат (Мат. міжнар. конф., Рахів, 25-27 вересня 1997 р.)". — Рахів, 1997. — С. 356-358.

МУЗЕЙНЫЕ ЕСТЕСТВЕННОИСТОРИЧЕСКИЕ КОЛЛЕКЦИИ КАК СРЕДСТВО НАУЧНОГО ДОКУМЕНТИРОВАНИЯ БИОРАЗНООБРАЗИЯ

Рассмотрена роль научных фондов музеев природоведческого профиля в исследованиях биоразнообразия природных экосистем. Определены задачи формирования и научной обработки фондовых материалов с целью определения региональной репрезентативности коллекций и их целевого пополнения.

THE NATURE MUSEUM COLLECTIONS AS METHOD FOR SCIENTIFIC DOCUMENT BIODIVERSITY

The nature museum scientific funds role in the research of natural ecosystems biodiversity has been discussed. The tasks of the fund materials formation and scientific processing for the purpose of determining regional representation of the collections and their special purpose stocking have been defined.

Державний природознавчий музей НАН України, Львів

Редакціна рада ДПМ НАН України сердечно вітає Климишина Олександра Семеновича (нар. 16.07.1948 р.), кандидата біологічних наук, старшого наукового співробітника, головного хранителя фондів, відповідального редактора "Наукових записок ДПМ" з нагоди його першого 50-тиріччя, бажає йому міцного здоров'я, творчих успіхів та плідної праці на царинах музейного природознавства!